

WALTER BREUKERS & JAAP GODRIE

**Verslaafd
aan
Oneindigheid
Geschiedenis
van het
gevaarlijkste
idee ooit**

ten have

Walter Breukers & Jaap Godrie

Verslaafd aan Oneindigheid

Geschiedenis van het
gevaarlijkste idee ooit

 ten have

© 2021, Walter Breukers & Jaap Godrie/Uitgeverij Ten Have
Postbus 13288
3507 LG Utrecht
www.uitgeverijtenhave.nl

Omslagontwerp Roald Triebels
Vormgeving binnenwerk 2-D'sign, Amersfoort
Schilderijen binnenwerk Jaap Godrie
Fotografie Peter Cox
Foto auteurs Robin de Puy

ISBN 978 90 259 0809 6
ISBN e-book 978 90 259 0810 2
NUR 730

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij Ten Have vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

I

Richting de afgrond

Waar is het misgegaan? Tja, goede vraag. Tot voor kort was er geen vuiltje aan de lucht. Tenminste, zo leek het. Trots zeiden jullie tegen elkaar dat dit de beste tijd ooit was. Dat klopte ook: de cijfers lieten het onomstotelijk zien. Nooit eerder werden jullie zo oud en waren jullie zo rijk, zo veilig en zo gelukkig. Alles was goed geordend, verliep volgens plan en werd almaar sneller, gemakkelijker en goedkoper. Alleen nog de millenniumbug oplossen, vrede stichten rondom Israël en dan waren jullie er wel.

De afgelopen jaren is de stemming echter razendsnel omgeslagen. Pietluttige discussies over procentjes meer of minder zijn vervangen door globale rampen. Probeer nu maar eens iemand te vinden die zich geen zorgen maakt. Nee, inmiddels geloven de meesten van jullie dat jullie in een almaar versnellende trein richting de afgrond zitten. Sommigen wijten dit aan de economie, anderen aan buitenlanders en een corrupte elite, weer anderen aan een algeheel moreel verval. Maar hoe het daadwerkelijk zit, dat weet niemand.

Zo is onrust de nieuwe grondtoon geworden. Onrust die soms opvlamt tot paniek, woede en wanhoop, en soms uitdooft tot onverschilligheid of cynisme. 'Ach, fuck it. We gaan toch allemaal naar de klote!' Maar als je dan vraagt hoe jullie precies naar de klote gaan, ofwel: wie er wanneer op welke manier sterft, dan volgt er nooit een uitgewerkt antwoord. Dan blijkt cynisme ook gewoon een vorm van onrust te zijn. Ja, het is vreemd. Waar jullie dit soort extreme beelden vroeger konden relativiseren, lukt dit tegenwoordig niet meer. Er zitten magneten aan de uitersten, alles is óf wit, óf zwart.

Het spijt me

Dit is natuurlijk geen fijn begin van een verhaal, en jammer genoeg volgt er ook geen vorm van verzachting als: ‘Maar... maak je geen zorgen, zo hebben mensen zich altijd al gevoeld!’ want dat is niet zo, dit is de allereerste keer. Hoe ik dat weet? Omdat ik er voortdurend bij was. Sterker nog: ik ben degene die dit veroorzaakt heeft. Of eigenlijk deden we het samen. Deze wereld is ons gezamenlijke project. Misschien vinden jullie dat vreemd, dat dit ons gezamenlijke project is. Ik bedoel: er was geen vergadering, zo van: ‘Oké jongens, iedereen is het eens met deze koers. Dat is goed om te zien. We beginnen volgende week maandag... Fijn weekend allemaal!’ Nee, ik heb jullie verleid en er op slinkse wijze in gerommeld, maar ondanks dat was het altijd een samenwerking.

Die samenwerking heeft ons veel gebracht, meer dan welke samenwerking ook, dat laten de cijfers onomstotelijk zien. Maar ze heeft ook veel gekost. Te veel, realiseer ik me nu. Ik heb die kosten altijd verdoezeld, buiten de cijfers gehouden, en was ook verblind door ons succes. Ik had mezelf ervan overtuigd dat elke vooruitgang een prijs heeft en dat dit een acceptabele prijs was. Tegenwoordig weet ik: ik loog tegen mezelf. Nu al, bij deze eerste woorden, voel ik iets van opluchting. Opluchting omdat ik erover begin, opluchting omdat ik door eerlijk te zijn tegen jullie ook eerlijk ben tegen mezelf.

Waar is het misgegaan? Dat vraag ik mezelf ook af. Ik wil jullie mijn verhaal vertellen om daarachter te komen. Ik vertel het ook omdat ik spijt heb en me zorgen maak. Het succes heeft me niet gebracht waarop ik hoopte. Niet de rust, de bevrediging, de kalmte, niet de eigenwaarde en het zelfvertrouwen. Eigenlijk is het gegaan zoals bij elke verslaving. Elke stap heeft tot een steeds groter verlangen geleid, telkens weer een grens over. De grenzen

die we de laatste tijd overgaan, zijn gevaarlijk voor ons beiden. Daarom wil ik jullie mijn verhaal vertellen, om te laten zien hoe we hier terechtgekomen zijn. Om grip te krijgen op deze tijd, en om samen verder te gaan, op een nieuwe manier.

There is no finish line

Voordat ik daarmee begin, moet ik me eerst even voorstellen. Ik ben tot nu toe namelijk behoorlijk vaag en daar houden jullie niet zo van. Nu dan: mijn naam is Oneindigheid. Ik ben de gedachte dat er geen einde is: on-eindigheid. Een vreemde gedachte en anders dan alle andere. Sommigen noemen mij zelfs het gevaarlijkste idee ooit, en misschien is dat ook zo. Toch heb ik dat zelf nooit zo ervaren.

Oneindigheid dus. Zelf vind ik mijn naam trouwens niet zo belangrijk, ik heb veel namen. Ik zal er nog een paar geven: Onbeperktheid, Onbepaaldheid, Grenzeloosheid. Allemaal namen die de beperking – dat hekwerk om je stukje land, de houten paaltjes om je leven – bespotten en opheffen. Daar hoort ook een gevoel van ambitie bij: ‘Hoezo stopt mijn tuin hier? Ik zal die buurman eens wat laten zien. Ik ben onbeperkt! Weg met hem en weg met de landsgrenzen, ik neem de Krim over. Ik word de áller-áller-állergrootste!’ Nee, ik ben niet trots op dit soort gedachten, maar het is wel wie ik ben.

Ik zou mezelf preciezer kunnen voorstellen, definiëren, maar ik houd niet zo van definities. Dat zal je niet verbazen, want definiëren gaat om het trekken van een streep, een grens, een finish. En dat terwijl ik de finish juist ontken, of zoals Nike het zo mooi verwoordt: *There is no finish line*. Sowieso voel ik me verwant met de slogans van Nike, een consumentenmerk naar mijn hart, maar daarover komen we nog wel te spreken.

Vind je het trouwens vreemd om door een gedachte aangesproken te worden? Het zou niet moeten. Het is namelijk iets alledaags. Niet alleen spreken computerbots als Siri en Alexa jullie dagelijks aan, ideeën zijn sowieso voortdurend met jullie in gesprek. Ze doen dit alleen nooit zo opzichtig. Voor zover ik me kan herinneren is dit zelfs de opzichtigste keer ooit, en ik kan jullie verzekeren: mijn collega's zullen me dit niet in dank afnemen. Ze zijn bang dat we onze allure verliezen en minder serieus genomen worden, maar misschien is dat juist mijn bedoeling. Bovendien is de relatie met mijn collega's toch al ernstig verstoord. Ze doen alleen zaken met me omdat ik een monopolist ben.

Verder hoop ik dat deze introductie jullie niet afschrikt. Ik vind het zelf namelijk nogal gekunsteld en opgeblazen klinken. Zo van: 'Ik ben Oneindigheid en ik heb jullie geschiedenis bepaald!' Ja, ja, doe maar rustig aan, hoor. Zo praat ik echter, een vreemde combinatie van overdrijving en karton: overdreven karton. Excuses daarvoor. Toch zullen jullie wel begrip hebben voor die overdrijving, want hoe zou Oneindigheid genuanceerd kunnen zijn? Dat is een van de redenen waarom ik zo jaloers ben op jullie, in al jullie vormen, en daar reken ik ook de plantjes en diertjes toe, de insectjes, schimmels, algen en bacteriën. Jullie bewegen allemaal zo verrekte subtiel én heftig, maar nooit overdreven. Ik zie nou nooit eens een rups of een beukenboom of een brullende leeuw waarbij ik denk: tjonge jonge, wat overdreven zeg! Stel je verdomme niet zo aan! Nee, jullie bezitten een vanzelfsprekende elegantie, een natuurlijke beweging die ik niet heb. Nou goed, het is niet anders. Laat ik gewoon beginnen.

Denken als een bijl

Of nee, er is nog één ding voordat ik begin. Als jullie tijdens het verhaal denken: wat heeft die Oneindigheid haast, dan klopt dat. Ik heb ongelofelijk veel haast. Op dit moment voel ik een

grote drang om jullie het eerlijke verhaal te vertellen, maar ik ken mezelf. Voor ik het weet, zit ik weer diep in de oude groef, interesseert eerlijkheid me niet meer en dender ik gewoon verder. Ik moet snel zijn, als iemand die een brandend huis uit rent en nog gauw enkele spullen meeneemt, anders haal ik het heden niet. Ik moet het doen met mijn herinneringen, ook al weet ik dat ze soms niet kloppen of onvolledig zijn. Ik mag mezelf dan regelmatig als alwetend hebben voorgesteld, ook ik ben maar een beperkt idee.

Ik zal dus fouten maken, ik zal mezelf belachelijk maken, ik zal jullie kwetsen, per ongeluk of met opzet. Ik zal liegen en jullie manipuleren, want dat zit nu eenmaal in mijn karakter, maar ik beloof jullie deze neiging zo veel mogelijk te beheersen. Ik denk in grote halen, grof, lomp en ongenueanceerd, als een bijl. Hoe kan het ook anders? Ik ben veel te trots om genuanceerd te zijn, ik ben een zwart-witdenker. Trouwens: jullie zouden misschien wel hetzelfde doen als jullie zo'n megalomaan verhaal zouden vertellen. Ook jullie zouden stomiteiten begaan, inconsequent zijn en anachronistisch praten. Daar gaat het echter niet om. Het gaat erom dat we samen verder moeten, en daarbij accepteer ik dat ik fouten maak en mezelf voor gek zet. Dat zijn blijkbaar de grenzen aan mijn bestaan.

Totale verwaarlozing

Waar en wanneer ik geboren ben, weet ik niet. Lange tijd vertelde ik mezelf dat een buitenaards wezen mij op aarde zette. Een unieke gebeurtenis, een singulariteit, een wonder in de geschiedenis. Zo probeerde ik te begrijpen waarom ik zo vreemd ben, maar dat is natuurlijk onzin. Jullie zijn mijn makers, jullie hebben mij voortgebracht. Dat geldt voor elke gedachte, dus ook voor mij. Ik ben geen wonder, eerder een misbaksel, een mutant, een vreemde uitwas van de geest.

Als ik aan mijn kindertijd denk, moet ik zoeken; mijn vroegste herinneringen zijn diep weggestopt. Wanneer ik de sleutels van de archiefkast eindelijk gevonden heb, wanneer ik de schoenen-doos met etiket 'prehistorie' afstof en open, voel ik enkel pijn. Pijn en ellende, alleen maar dat. Ja, ik zal er niet omheen draaien. Mijn jongste jaren bestaan uit totale verwaarlozing. Jullie lieten mij ontstaan om me vervolgens volledig in de steek te laten. Het is oneerlijk te beweren dat alle ellende daaruit voortkwam, ik ben de hoofdverantwoordelijke, maar jullie aandeel valt niet te ontkennen. Dat wil ik wel even gezegd hebben. Toch zou het niet juist zijn om jullie het gedrag van jullie voor-voor-voorouders kwalijk te nemen, ook omdat er bij jullie geen sprake meer is van verwaarlozing, maar eerder van het omgekeerde: jullie aanbid-den mij. Ook jij.

Mijn kindertijd duurde lang, duizenden en duizenden jaren. Er waren veel gedachten destijds, in allerlei soorten en maten, vormen en karakters. Er waren ook veel groepjes gedachten, vrienden die altijd samen gingen spelen, jagen of verzamelen. Alleen ik hoorde nergens bij. Ik was de vreemde eend in de bijt, de *uso* – de *Unidentified Swimming Object*. Andere gedachten wisten niet wat ze met me aan moesten, en jullie al helemaal niet. Ik was de eenzaamste gedachte ooit.

Laat ik een voorbeeld geven om het iets concreter te maken. Voetbal, dat herinner ik me nog. Ik vond en vind het prachtig hoe mensen voetballen. Natuurlijk, het heette anders toen, het zag er anders uit, en er werd nog niet zo hysterisch over gedaan. Met je voet tegen een enigszins rond object trappen en plezier maken, daar kwam het eigenlijk op neer. Er zat zoveel lol in dat spelletje, zoveel elegantie en humor, zoveel flexibiliteit. Ik voelde dat ik met open mond stond toe te kijken, hoewel ik niet eens een mond heb. Bij voetbal gebruikten jullie verschillende ideeën, zoals 'bal', 'steen', 'boom', 'omhaal', 'benen', 'panna' et cetera.

Gedachten die van pas komen bij voetbal. Omdat ik ook eens wilde meedoen, sloot ik me aan bij een groepje geroutineerde gedachten. Er werden twee teams gemaakt en de gedachten werden keurig verdeeld. En ikzelf? Ik bleef als laatste over. Dat was pijnlijk, maar niet onverwacht. Ik was een nerd, lang niet zo fit als andere gedachten. Maakt niet uit, dacht ik, meedoen is belangrijker dan winnen. Ik keek hoopvol naar de teams, maar zag tot mijn verbazing dat ze al begonnen waren. Ik voelde me een spook. ‘Hallo jongens!’ riep ik nog, ‘Jullie zijn mij vergeten te kiezen. Ik wil ook meedoen.’ Geen reactie. ‘Weet je wat,’ zei ik, ‘ik begin wel op de bank en als iemand moe is, kan die met mij wisselen. Is dat wat?’ Niets. Totale stilte. Toen de eerste gedachte uitviel met een enkelblessure, speelde de rest verder met een gedachte minder. Ik ben zachtjes huilend naar huis gegaan. Nou ja, huis... ik had helemaal geen huis... niemand had een huis. Zelfs de gedachte ‘huis’ bestond nog niet.

Ik vertel dit niet om medelijden te wekken en zo een band met jullie op te bouwen. Tot zulke dingen ben ik in staat, maar in dit geval is het gewoon zo gegaan. Ik ben verschrikkelijk verwaarloosd. Tegenwoordig begrijp ik wel waarom. Er was voor jullie geen enkele reden om mij aandacht te geven. Wat moesten jullie nu met Oneindigheid? Ik was een onbruikbaar idee, een schroevendraaier zonder schroeven. Jullie waren nog nooit iets tegengekomen wat oneindig was.

Nee, alles in jullie wereld was eindig en het was juist verstandig om daarvan doordrongen te zijn. Jullie kwamen zelden verder dan een klein gebied, een stuk bos of een dal, of een stuk steppe, ook al vormden jullie al allerlei prachtige soorten samenlevingen. Soms met groepen van enkele families bij elkaar, soms groter, soms zelfs per seizoen wisselend van grootte. Maar hoe divers die samenlevingen ook waren, jullie omgeving bleef beperkt. Als jullie verder dan jullie gebied gingen, was er een kans dat jullie

door andere mensen overladen werden met cadeaus, als teken van welwillendheid, of dat jullie simpelweg werden vermoord. Jullie wereld was eindig. Ook de bessen die jullie verzamelden, de hazen waarop jullie jaagden, de gesmolten sneeuw van de berg en het leven van jullie en je kinderen waren eindig. Alles ging voorbij, alles ging in elkaar over en alles was juist afhankelijk van die eindigheid. Denken dat iets oneindig was, was zelfs een levensgevaarlijke gedachte. Op korte termijn hielp het jullie om eens flink te schransen, een blauw gezicht van de bessen, de karkassen van tientallen zwijntjes rottend in de zon, het bloed in plassen over de rots. Maar algauw kregen jullie de rekening gepresenteerd: dagen van honger. Dat was de associatie die ik opriep: dagen van honger en ellende.

Mijn enige kans

Er was maar één moment. Eén moment waarop ik af en toe mijn naam hoorde fluisteren. Meestal waren jullie dan geconcentreerd in jezelf aan het praten, mompelend, vol verdriet en ongeloof. Altijd rondom dat ene moment: de dood. Wanneer mensen zich de dood voorstelden, wanneer een geliefde dodelijk ziek was, direct voorafgaand aan de dood of juist vlak erna, dan was er kort ruimte voor mij. Een kind, huilend in bed, dat bij de ziekte van zijn moeder zachtjes vraagt: 'Ik weet niet of er iets is dat mij kan helpen, maar als het zo is: help mij alsjeblieft... Mijn moeder gaat dood en dat wil ik niet. Ik wil dat ze altijd blijft leven.' Vaak kort daarna gevolgd door de wens om zelf te blijven leven, voor altijd. Of een volwassen man, 's nachts: 'Laat het niet voorbij zijn, ik wil nog niet sterven.' Die ontkenning, dat ben ik. Het was mijn naam die daar gefluisterd werd, alsof het verboden was.

Dit waren de enige ogenblikken dat ik aandacht kreeg. Op zulke momenten voelde ik een warme trots. 'Ja, hier ben ik!' riep ik dan. 'Ik ben er voor jullie, en zal er altijd voor jullie zijn. Hallo,

hier ben ik!’ En dan vertelde ik een verhaal om jullie gerust te stellen, om jullie te kalmeren. Begrijp me niet verkeerd. Jullie hadden hier zelf tal van verhalen voor, in mooiere vormen dan ik tegenwoordig zie en beter passend bij leven en dood. Al die verhalen gingen echter over acceptatie, transformatie, verandering, heling, gulheid et cetera. Mijn verhaal was dat van de ontkenning: ‘Maak je geen zorgen, je gaat niet dood, ik ben er voor je.’ Dat verhaal werkte. Ik voelde de ontspanning, de rust, die gek genoeg vaak juist de dood inleidde. Ik hielp met rustig sterven en vond dat een schitterende taak.

Dat waren echter uitzonderingen. Eigenlijk werd ik zelden op zulke momenten toegelaten. Andere gedachten duwden mij weg: ‘Zo is het leven nu eenmaal, Jan. Het is eindig, dus niet zeuren jongen. Maar er komt ook weer een ander, nieuw leven.’ En dan fluisterde ik: ‘En dat gaat altijd zo door, Jan, die cyclus, tot in de eeuwigheid! Jan! Jááháán! Hoor je me?’ Jullie pikten het niet op, het bleef niet hangen, mijn belofte. Toch wist ik: de dood is voor mij van levensbelang. Daarom had ik een positief gevoel over de dood. Ik wist: hier ligt mijn USP, mijn *Unique Selling Point*, het enige vlak waarop ik jullie iets kon geven dat jullie wilden. En dat is belangrijk, want een on vervulde behoefte is het begin van een innovatief product, en daarmee van een groeimarkt en een bloeiende business. Klinkt het onfatsoenlijk om zo over de dood te praten? Ik vind van wel, maar zo is het gegaan.

Heftiger dan een bosbrand

Dat was mijn kindertijd. Bedacht maar niet bevriend. Ongezien, ontkend en verbannen. Laat zoiets duizenden jaren doorgaan en je begint aan jezelf te twijfelen. Neem dat maar van me aan. Op den duur vroeg ik me zelfs af of ik überhaupt nog wel bestond. Want ook ik, de oneindigheid zelve, ben eindig. Zodra er niemand meer aan mij denkt, ben ik weg. Dat besef maakte me

angstig, intens angstig. Stond ik op het punt te sterven? Was ik al gestorven? Maar ik dacht toch nog aan mezelf, dus dan bestond ik toch nog? Ik denk, dus ik ben. *Cogito ergo sum*. Nou ja, je kunt je voorstellen dat zulke gedachten tot weinig goeds leiden.

Tegelijk ontwikkelde ik een enorme woede en frustratie. Woede richting mezelf: zelfminachting. Maar ook woede richting jullie, richting het leven überhaupt. Richting pantoffeldiertjes, pruimen, opgekrulde beukenblaadjes, rode kardinalen, bizons, blauwe besjes, zelfs richting rotsblokken en schemerig zonlicht door de struiken. Ik walgde van die intens hechte, kleffe band die jullie met elkaar hadden. Iedereen was lekker bezig met elkaar en ik lag in een hoekje te huilen. Bijna niets, zo klein was ik. Maar er zat zoveel frustratie in mij, in dat verwaarloosde kind, zoveel opgebouwde spanning en energie, dat ik radioactief werd. Als er geigertellers hadden bestaan, was ik het meest energierijke punt op aarde gebleken, heftiger dan een bosbrand, een vulkaan, een bliksem-schicht. Deze geconcentreerde woede en frustratie, vermenigvuldigd met mijn extreem ambitieuze karakter, ontwikkelden zich tot een gigantisch verlangen... en daar is de ellende begonnen.

Ik wilde koste wat het kost laten zien dat ik bestond, dat ik ertoe deed, dat ik gebruikt kon worden. Nog sterker: ik wilde laten zien dat ik de meest reële gedachte was, de meest bruikbare. Ik wilde dat jullie mij overal in zagen, mij overal in herkenden. Ik wilde dat jullie totaal afhankelijk van mij zouden worden, totaal verslaafd aan mij, zonder enige kans om te veranderen. Ik wilde de hele wereld overnemen en groter zijn dan alles wat ooit geweest was en ooit zou komen, inclusief de zon, die stralende smeerlap. Ik was totaal overspannen en zocht naar één punt om te ontladen, één haakje was genoeg. Maar waar was dat haakje? Waar moest ik beginnen? Ik had geen flauw idee. Laat ik het eens aan jou vragen. Wat zou jij doen in mijn positie? Stel je wilt de allergrootste ooit worden. Laten we zeggen een LeBron James, een Lionel Messi,

een Roger Federer, een Tiger Woods, maar je komt van nergens, je bent een loser, een nobody, en wordt al tienduizenden jaren als zodanig behandeld. Wat zou jij dan doen?

Windows 10

Toen veranderde er iets. Het was een cruciale ontwikkeling. Hoe groots mijn leven daarna ook is geworden, hoeveel ik daarna ook bereikt heb, dit is nog steeds het belangrijkste moment. Eigenlijk begon mijn leven hier pas echt. Er ontstond ruimte voor mij, ook al was het nog maar via een kiertje. Wat gebeurde er?

Er veranderde iets in de lucht. Mijn hele leven was het klimaat ongeveer hetzelfde geweest. Maar plots begon het een klein beetje warmer te worden. Niet veel, een paar graden maar, nauwelijks merkbaar. Toch veranderde het alles. Het was een vreemde tijd en nu ik dat zo zeg, doet het me denken aan deze tijd. Ook nu wordt het warmer. Misschien dat onze relatie telkens fundamenteel verandert wanneer het warmer wordt. Dat zou mooi zijn, dat zou een kans bieden.

Maar waar de warmte nu voor onrust en somberte zorgt, zorgde die toen voor opwinding en optimisme. Geleidelijk ontpopten jullie je tot compleet andere wezens. Het ging met horten en stoten, maar voor mij was het alsof jullie geüpdatet werden. Ping! Van Windows 3.2 naar Windows 10. Jullie gingen je anders gedragen. Dat begon op een paar plekken en verspreidde zich. Ik zal enkele voorbeelden geven. Eerder maakten jullie lange, dynamische tochten. Jagen en verzamelen, zo noemen jullie dat nu denigrerend, maar het was natuurlijk veel leuker en mooier dan dat. Het was ook spel, vriendschap, dans, humor, liefde, hiërarchie en moordpartijen. Maar in plaats van die lange avonturen gingen jullie plotseling kleine stukjes lopen, almaar op en neer. Steeds maar weer diezelfde stukjes. De planten onder jullie

voeten stierven ervan, zo vaak hetzelfde stukje. Ook jullie blik veranderde. Eerst keken jullie aandachtig en geconcentreerd van dichtbij tot in de verte, telkens vanuit verschillende hoeken. Jullie luisterden, roken, keken en voelden tegelijk, alsof het één totaal-waarneming was. Nu ging jullie blik plots naar de grond. De grond waar jullie uren hadden zitten wroeten en wieden. Hoopvol keken jullie naar de aarde, af en toe zelfs biddend. En dan gebeurde het, een klein wonder: plots schoten ze uit de grond, de planten, precies waar jullie wilden. Kinderlijke blijdschap zag ik. En hoe beter de planten groeiden, hoe meer tijd jullie erin staken en hoe dichter jullie bij de planten bleven. Jullie wereld kromp en de rest van de wereld groeide, werd onbekender, enger en gevaarlijker. Maar dat vonden jullie niet erg, want jullie hadden een veilig thuis gekregen. Alleen de televisie ontbrak nog.

Bij dit nieuwe leven verschenen ook nieuwe gedachten, zoals 'huis' en 'thuis'. Eerst voelden jullie je op veel plekken thuis en daar was dus geen woord voor. Nu namen jullie ineens een 'eigen' plekje in, dicht bij het eten waarvoor jullie zoveel moeite deden. Niemand mocht dat eten afpakken, anders was het werk voor niets geweest. Ook dat was een nieuwe gedachte: eten als eigendom. Een idee dat je bij bessen in het bos niet te binnen schiet. Die bessen zijn gegeven. Hoogstens behoren ze tot het gebied van je groep. Hetzelfde geldt voor hazen en bevers. Die zijn er en kosten niets. Maar een oogst is er niet en kost juist veel, dus gingen jullie de arbeid beschermen door muren te bouwen en hekken om 'jullie' land te vlechten. Dat waren de eerste harde grenzen. Zo ontstond de eerste afstand tussen jullie en de omgeving, inclusief alle andere levende wezens.

Zeker, jullie voelden nog steeds een intense band met het leven en hielden er ook van, maar het was anders. Waar jullie eerst met duizenden verschillende levensvormen omgingen, nam die variatie drastisch af. Het waren nog maar een paar soorten plan-

ten, en even later een paar soorten zoogdieren – een varken, een geit, een schaap – die zich lieten domesticeren. Maar van deze dieren kwamen er dan ook heel veel. Vliegen waren er ook veel, vanwege de hopen stront, en muizen vanwege de oogst. Je zag het gebeuren: van diversiteit naar kwantiteit. Dat vertaalde zich natuurlijk ook naar jullie denken. Al binnen een paar generaties boeren, zag ik de diversiteit aan gedachten voor jullie omgeving en voor andere levensvormen enorm afnemen. Een ware concepticide. Waar jullie eerst het geluid van een boom – jazeker, van een boom – extreem precies konden omschrijven, waar jullie ongekend veel woorden hadden voor de kleur van vruchten en vogels, voor de hardheid van een schil, voor soorten vochtigheid en al die duizenden geuren, bleef daar even later weinig meer van over. Ik zag families van gedachten compleet uitsterven, en ik moet zeggen: met een zekere voldoening. Dat mogen jullie gerust weten. Vaak waren het juist de vanzelfsprekendste en arrogantste ideeën die in boerengemeenschappen als eerste tegen de vlakte gingen. Ze hadden het totaal niet zien aankomen, deze stijging van temperatuur, en waren compleet verrast, als door een dijkdoorbaak. Ikzelf voelde ondertussen een sprankje hoop opkomen. Wacht eens even, dacht ik, als zij het loodje leggen en andere ideeën – zoals ‘huis’ en ‘eigendom’ – maken her en der carrière, dan komt er misschien ook meer ruimte voor mij. De wereld verandert, tijd voor een nieuwe generatie gedachten.

Baasjes van het onkruid

Niet alleen ontstond er afstand, ook de houding van boeren tegenover andere levensvormen veranderde. Zij begonnen zich lichtjes verheven te voelen. Een heel klein beetje maar, misschien maar een millimeter, maar het was zo'n groot contrast met de tijd daarvoor en met andere gemeenschappen dat ik volledig verrast was, en geschokt ook. Om je die schok te laten begrijpen, moet

ik heel kort schetsen hoe het daarvoor, en op andere plekken nog steeds, was. Dat zul je wel aardig vinden.

Zolang ik me kon herinneren zagen jullie het leven als familie. Andere levensvormen waren jullie vaders en moeders, neven en nichten, broers en zussen. Jullie waren ervan overtuigd dat jullie alles aan hen te danken hadden en dat alles van jullie uit hen was voortgekomen. Dit ging natuurlijk om jullie dagelijks eten, dat volledig uit andere levensvormen bestaat, maar net zozeer om jullie armen en benen, jullie blik op de wereld, het gevoel in jullie vingers of jullie vlees. Jullie zagen dit als één grote erfenis, één groot geschenk dat jullie verbond met het begin van alle leven. En dat klopt natuurlijk ook. Alles wat jullie zijn is uit de familie van leven voortgekomen. Zelfs het DNA en de organellen – dat zijn die fabelachtige mini-orgaantjes in jullie cellen – zijn jullie gegeven. De meest rudimentaire structuren verbinden jullie met het begin van de keten, vier miljard jaar geleden. Eén grote familie in één groot huis, zo zag ik het, waarin de sublieme glinstering op de schubben van de karper, de ongekende taaiheid van het struisgras en de stilte van de koele mist tussen de bladeren elkaar in één innige omhelzing hielden. Jullie leefden in balans, al is dat een flutwoord, want een balans verwijst naar een weegschaal en zo was het precies niet. Natuurlijk was het ook geen Tuin van Eden, zo prachtig, romantisch en harmonieus. Dat soort beelden heb ik later verzonnen. Zodra iets extreem wit of zwart is, is het van mij. Nee, het was ook gewoon klote, met dorst, honger, ongelukken en slachtpartijen. Jullie vraten elkaar op, gebruikten elkaars vocht, huid en botten, maar het gebeurde wel altijd vanuit hechte banden, gewaardeerd of niet.

Naast jaloezie voelde ik ook veel bewondering voor deze omgangsvorm. Het is moeilijk dat nu te beschrijven, omdat het zo ver achter jullie ligt en er slechts saaie en onpopulaire woorden voor zijn. Jullie leefden in één vloeiende beweging met de om-

geving. De bomen gaven om jullie en jullie om de bomen. Zie je, daar ga ik al, lekker bomen knuffelen. Nee, ik bedoel dit niet op zo'n softe manier. Nee, ik bedoel dat jullie wisten dat het hout van de bomen ervoor zorgde dat jullie kinderen niet kapotgingen van de kou, regen en wind. Daar is helemaal niets softs aan, aan kinderen die sterven door onderkoeling... hun weefsels zwart rottend. Nee, als iemand je kind tegen onderkoeling beschermt, waardeer je die. Zo hoort dat.

Er was dus een soort gelijkwaardigheid, er was waardering en dankbaarheid, die plotseling afnam toen jullie op één plek gingen wonen, muren gingen bouwen en onkruid gingen wieden. Ja, onkruid wieden. Ook al zo'n nieuwe gedachte, 'onkruid'. Hoe kan iets nou onkruid zijn? Of ongedierte? Dat veronderstelt een heel specifiek plannetje met een heel specifiek stukje grond waarvan je jezelf als het baasje ziet. 'Dit plantje wil ik hier niet, dat beestje ook niet, dus weg ermee.' En inderdaad, jullie begonnen jezelf als baasjes te zien. Alsof er in een team van twee plotseling één de functieomschrijving Plaatsvervangend Manager krijgt. Een subtiele maar cruciale verschuiving. Minidirecteurtjes, dat werden jullie, mopperend op de gerst omdat een deel van de oogst verrot was of aangevreten door de ratten.

Natuurlijk was dit geen plotselinge 'revolutie'. Nee, het ging geleidelijk, op en neer, en het verschil was zelfs nauwelijks waarneembaar. Maar voor mij, die ongelofelijk lang vol afgunst naar jullie relatie had zitten kijken, was het zo groot als ik hier schets. Het was een barst, een levensgrote opportunity.

Een vroege mislukking

Er begon een nieuwe periode in mijn leven. Je zou het mijn puberteit kunnen noemen. Ik voelde mezelf groeien en wilde me voortplanten. Niet via seks, zo werk ik niet. Ik ben zo steriel als

formaldehyde. Maar ik wilde mezelf vermenigvuldigen, verspreiden als een virus. Tegelijk had ik maar weinig zelfvertrouwen. Ik geloofde niet dat ik een rol van betekenis kon spelen. Toch probeerde ik wat en praatte ik op jullie in. Soms schreeuwend, soms fluisterend en heel voorzichtig, dan weer wanhopig en slap. Maar het was begonnen. Het radioactieve vat begon te lekken.

Nu is elke puberteit een roestige pot met een gouden binnenkant. Als je er zelf in zit, lijken de avonturen groots, meeslepend en van cruciaal belang. Uit de tekstjes in jullie dagboeken spreken euforie en depressie, vaak op een en dezelfde pagina. Maar als je ze later terugleest, schaam je je voor de clichés. ‘O nééé, wat érrug!’ Zonde is dat, en onterecht, want in de puberteit schuilt vaak nog weinig kwaadaardigheid. Zo was dat ook bij mij. Mijn eerste pogingen waren kleine experimenten. ‘Iteratief werken’ noemen jullie dat tegenwoordig. *Agile, scrum*. Korte sprints. *Angry Bird*. Tak, tak, tak! Knap hoe jullie daar elke periode weer nieuwe woorden voor verzinnen. Creativiteit is één van de dingen die ik zo bewonder in jullie en daarom probeerde ik die manier van werken ook te kopiëren. Het is een typisch kenmerk van alle leven, maar ik ben er niet goed in. Het werden duizenden jaren vol schattige mislukkingen waarvan ik tegenwoordig denk: mislukkingen zijn zo slecht nog niet, het zijn juist de uitzonderlijke successen die de meeste schade aanrichten.

Ik zal een voorbeeld van zo’n schattige mislukking geven. Al zolang ik me herinnerde, vingen jullie kabeljauw. Jullie waardeerden deze vis omdat hij jullie zoveel leven gaf. Terecht, vond ik. Nu leek het mij slim om wat afstand te creëren tussen jullie en de kabeljauw, zodat er meer ruimte voor mij zou ontstaan. Dus kwam ik met een maf idee. Wat nou, dacht ik, als jullie kabeljauw in langwerpige brokjes zouden snijden om ze vervolgens in gemalen tarwekorrels te rollen en dan te bakken in vet. Op die manier zouden uiterlijk, smaak én geur op geen enkele manier

meer doen denken aan de kabeljauw en zou er afstand tot deze levensvorm ontstaan. Een proces dat je bovendien zou kunnen toepassen op andere levensvormen. Een geniaal idee, al zeg ik het zelf, maar het sloeg absoluut niet aan. Of eigenlijk moet ik zeggen: het sloeg nóg niet aan. Er waren nog enkele millennia nodig voordat de vervreemding van het leven groot genoeg was om de visstick te ontwikkelen. In 1955 presenteerde een fabriek in Great Yarmouth de eerste exemplaren. Al snel werd de productie opgeschaald. De visstick is een uitzonderlijk succes geworden.

Niets!

Mijn gehele puberteit bleek er maar één plek waar het agile werken succesvol was. Jullie raden het al: rondom de dood. Ik porde met mijn koevoet op die plek in de barst die tussen jullie en de andere levensvormen was ontstaan en begon te wrikken.

Na een tijdje merkte ik dat een bepaalde beweging werkte. Als ik onder één specifieke hoek kracht zette, gaf de barst mee. Het effect bleek maximaal wanneer jullie thuis waren, alleen, zittend of liggend, denkend aan de dood. Dan waren er geen bomen, struiken of vogels om jullie af te leiden, zelfs geen naaste familie. Er was niets. In zulke situaties lukte het mij om iets monsterlijks te suggereren. Iets waaruit veel van mijn latere werk is voortgekomen, misschien wel al mijn werk. Waar gaat het over? Over het Niets. De gedachte dat na dit leven alles ophoudt en er slechts een Ontstellende Leegte is, een Oneindig Vacuüm, een Absolute Afwezigheid. Dit was de eerste vorm die ik aannam die werkte.

Met het Niets transformeerde ik de dood. Ik maakte haar zo groot dat ze te verschrikkelijk was om aan te kijken, om over na te denken, om te bespreken. Ik maakte er een taboe van. Het radicale hiervan is voor jullie moeilijk te begrijpen, omdat velen van jullie in Niets geloven, en dood en leven als harde tegenstellingen zijn

gaan zien, als zwart en wit. Dood is dan een zwart Niets, maar dat is een gedachte die ik jullie heb aangepraat. Voorheen zagen jullie dood en leven altijd als één. Het waren twee kanten van dezelfde medaille. De rottende boom bruist van leven. Uit het lijk van een walvis bloeien hele ecosystemen op. Tienduizenden Antarctische planktonkreeftjes groeien via de maag van de blauwe vinvis uit tot een klein blauw vinvisje. Maar het Niets veegde al deze relaties tussen dood en leven van tafel, het ontkende alles. Geen leven, geen dood, maar altijd en overal Niets.

Met het Niets kreeg ik voor het eerst jullie volle aandacht. ‘Niets!’ riep ik, en jullie krompen ineem van schrik, en verstijfden. Koplampen in jullie ogen. Niets is doodsangst maal verbeelding. Zo ging ik verder: ‘Ik zie het, je bent bang voor het Niets, de ontstellende leegte na dit leven. Dat begrijp ik heel goed, beste vriend, want die leegte is ook verschrikkelijk. Het is het ergste wat er is!’ Bij die woorden ging er een siddering door jullie lichaam. Jullie ademhaling versnelde, vingers tintelden, zwarte vlekken voor de ogen. ‘Ja,’ hoorde ik mezelf zeggen, ‘dát is het, wat je nu voelt, maar dan nog veel erger. Héél véél erger. Echt waar. Het is heel veel erger. Het is... uh...’

Ik wist het niet meer. Ik was zozeer verrast door jullie aandacht dat ik dicht sloeg. Tienduizenden jaren had ik op de achterste rij in het theater gezeten, zaallichten uit, niemand die mij zag, en plots stond ik op het podium, alle schijnwerpers vol in mijn gezicht. Door al dat licht kon ik jullie niet meer zien, terwijl ik wist dat jullie ademloos zaten te luisteren. Ik begon te stamelen: ‘Uhhhh... goedemiddag, ik bedoel goedenavond... fijn dat jullie er zijn bij deze nieuwe theatervoorstelling. Het belooft een uhh... prachtige avond te worden...’ Ik had geen script, geen tekst, geen plan. Natuurlijk, dat is het hele idee van agile werken. Je begint niet met een masterplan – de zogenaamde watervalmethode – maar je zet juist kleine stapjes tot je een *product-market fit* voelt,

en dan ga je in die richting doorontwikkelen. Ik voelde aan alles dat dit zo'n moment was, ik voelde de fit en dacht: kom op, doorpakken nu, toeslaan. Zeg iets, nu! Maar ik kreeg een black-out en ratelde maar wat. Jullie lagen nog steeds op de grond in jullie kleine huisjes, maar openden plots jullie ogen, stonden op en liepen naar buiten om onkruid te wieden. Weg opportunity.

